

PROJECTE FLABIOL

En les classes de flabiol he seguit el "Mètode de flabiol valencià" de Josep Pons, facilitat per la Conselleria d'Educació. Complementat amb aportacions de la meua experiència com a dolçainer que vaig ser.

En les primeres sessions parlarem un poc dels orígens del flabiol, de la similitud amb altres instruments populars d'arreu d' Espanya, tipus, diferents noms, etc. També explicarem la família dels instruments de vent, amb les seues subfamílies, vent metall i vent fusta a la que pertany.

ANTECEDENTS HISTÒRICS

Diferents mostres iconogràfiques, restes arqueològiques i relleus ens donen a conèixer que l'origen del flabiol se situaria al voltant del segle XIII. En aquells temps, el flabiol era una flauta de canya de dimensions variables utilitzada principalment per pastors i trobadors. Sovint, però, també s'utilitzava en les danses cortesanes o les festes de poble i solia anar acompanyat d'un tambori.

Nombroses miniatures medievals, així com imatges en diversos edificis medievals, com els àngels músics de la Porta dels Apòstols de la Seu de València, mostren com el mateix músic toca a la vegada el flabiol, que té tres forats, i el tambori.

El terme "flabiol" és una denominació genèrica que fa referència a qualsevol tipus de flauta. Per exemple: flabiol de set canons = flauta de pan.

El flabiol de tres (també cinc o set) forats ha esdevingut l'instrument popular de diverses zones, cadascun amb les seues característiques que el defineixen i amb un nom diferent: flabiol, a Catalunya i Illes Balears; txistu, al País Basc; gobelet, a Provença; chiflo, a Aragó; pito, a Lleó; galta charra, a Salamanca i nord de Càceres; flauta i galta, a Extremadura; flauta rociera, a Huelva...

La paraula flaviol ja apareix per primera vegada al Diccionari de rimas de l'any 1372 de Jaume Març. Sant Vicent Ferrer també nombrava el flaviol en els seus Sermos de Quaresma (1413).

En els darrers temps, el terme "flabiol" s'ha generalitzat, entre d'altres motius, per la construcció del flabiol de fusta i plàstic per part del dolçainer i constructor d'instruments Paco Bessó. La proliferació de les escoles de dolçaina, en els darrers 30 anys, arreu del territori valencià també ha ajudat a conèixer-lo i popularitzar-lo.

Bessó no solament s'ha ocupat a millorar i perfeccionar el flabiol de dolçaina, sinó que ha encunyat la denominació "flabiol valencià", atès que la gent, en general, en sentia parlar del flabiol normalment l'associava al flabiol català. Per aquest motiu, Bessó va decidir incorporar l'adjectiu "valencià" als flabiols que fabricava.

El ben cert és que el fet que no tinguem referències històriques amb la denominació "flabiol valencià" no significa que l'instrument no tinguera implantació arreu de la geografia valenciana.

Certament, fins fa ben poc, l'ús del flabiol valencià es restringia, sobretot, als estudiants de dolçaina, pel fet que la digitació d'ambdós instruments és la mateixa. A més, és un instrument idoni per a iniciar-se en l'aprenentatge de la dolçaina perquè no té un so tan intens i estrident com aquest, cosa que sempre agraeix el veïnat de les persones aprenents.

L'interès pel flabiol ha crescut en els últims anys en l'àmbit escolar, atès que les seues característiques i sonoritat són idònies per a l'alumnat que cursa l'educació primària. Així, a més de fomentar el resorgiment d'aquest instrument es fomenta el coneixement i la interpretació de melodies i cançons de la música tradicional valenciana.

Després passarem a utilitzar-lo. Com es produïx el so, la col·locació, la digitació, etc. Els vaig fer vore com s'assembla a la flauta dolça, que fins a eixe moment havien vist a l'escola. Però amb la diferència en les posicions d'algunes notes que són les mateixes posicions que les de la dolçaina. Es per això que s'utilitza com a inici per després passar a la dolçaina. És menys pesat a l'hora de fer-lo sonar i no és tan sorolls ni tan molest per al veïnat. A més a més, el flabioli el tocan al seu institut de referència.

DESCRIPCIÓ DE L'INSTRUMENT

El flabioli valencianista és un instrument de vent fusta, aeròfon, de biseix. Per descriure la seua morfologia caldrà diferenciar entre el flabioli dolçaina (flabioli rústic de canya) i els flabiois més moderns, de fusta o plàstic.

El flabioli de fusta o de plàstic injectat té 30 centímetres de llarg. Consta de dues peces: el cap, d'un costat; la cama o el cos i el peu, d'un altre.

El cap és la part superior de l'instrument, on se situa l'embocadura, la qual consta d'una llengüeta, tap o toquet, amb disseny en blanc que deixa una obertura, per al pas de l'aire, d'uns tres mil·límetres i a fins a un mil·límetre aproximadament a l'eixida del biseix.

La cama és un tub cilíndric on trobem els forats per a les digitacions, i dos forats en la part inferior (orelles) per a millorar la sonoritat de la nota més greu. Actualment ja existeix un flabioli cromàtic d'una sola peça.

Podem diferenciar dos models de flabioli: el flabioli de dolçaina, amb 7 forats davant i mateixa digitació que la dolçaina; i el flabioli escolar, amb 6 forats, en el qual no cal utilitzar el dit menut de la mà dreta.

Tots dos es diferencien en què, amb el flabioli de dolçaina podem executar de forma més senzilla la nota Re₁. Tanmateix, aquest nota, no sol aparèixer en les cançons que s'interpreten en educació primària i només la trobarem en alguna partitura que estiga en la tonalitat de mi menor.

En el flabioli escolar és més fàcil passar del Re al Mi, atés que solament utilitzem un dit en el canvi d'una nota a l'altra.

Flabioli de dolçaina

Flabioli escolar

8

EL FLABIOLI A L'ESCOLA: COM APRENDRE A TOCAR-LO?

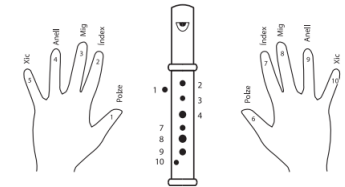
L'avantatge més gran del flabioli respecte de la flauta dolça és la disposició de l'escala. El fet de tindre, en un àmbit d'octava, la tònica al mig de l'instrument, i no dalt i baix com la flauta alemanya, facilita la interpretació de la majoria del repertori tradicional valencianista, no debades aquesta és la principal característica de la música tradicional valencianista.

Atés que la interpretació de la música en general (clàssica o moderna) i de la valencianista en particular, és molt més fàcil amb aquest instrument que amb qualsevol altre de la mateixa família, fer servir el flabioli suposa tot un conjunt d'avantatges pedagògics per a les nostres escoles. A més, l'alumnat aprèn música a partir de les cançons i jocs infantils tradicionals coneguts, la qual cosa aconsellaven els pares de la pedagogia musical moderna, com ara Carl Orff o Zoltán Kodály.

A Taula de primària, l'aprenentatge musical es diversifica amb la pràctica de diferents destreses i coneixements: educació vocal, educació instrumental, dansa... Amb aquest mètode, pensat per al nivell de primària, tenim la possibilitat de poder practicar tots aquests elements: cantar les cançons tradicionals, tocar-les amb el flabioli (melodia) i acompanyar amb instruments de petita percussió i de llatines (treball del ritme i de l'harmonia). Per això, algunes de les obres proposades tenen arranjaments senzills, adaptats per a aquestes edats, i per als instruments que solen tindre a les nostres aules.

Cal tindre preparats els instruments de plaques per a poder interpretar tonalitats com ara Sol M₁, Re M₁ o Mi m₁. Per la qual cosa ens proveïrem de plaques amb alteracions (sobretot Fa# i Do#, o també Re#), o d'instruments cromàtics, com llares i carllons cromàtics. També es poden fer servir boomwhackers o qualsevol altre instrument per a l'acompanyament melòdic.

Estructurarem l'aprenentatge en 4 nivells, que bé poden coincidir amb els cursos de tercer a sisè de primària, amb una dificultat progressiva, afegint noves digitacions i augmentant la complexitat del llenguatge musical. Totes les activitats proposades tenen en compte el ritme maduratiu de l'alumnat i s'adapten a l'hipotètic nivell musical de cada curs.

Posicions dels dits al flabioli. (Els dits 5 i 6 s'utilitzen per a donar subjecció i estabilitat)

10

NIVELL 1

POSTURA

La postura adequada per a tocar el flabioli serà aquella amb la qual estiguem més relaxats: esquena recta, asseguts lleugerament a la vora de la cadira, amb muscles i braços relaxats. Els braços no han d'estar apegats al cos, han de fer que el flabioli quede a un angle de 45° respecte al cos.

La mà esquerra anirà a la part superior de l'instrument, mentre que la dreta anirà a la part inferior. Els orificis es tapen amb el tou dels dits i mai amb la punta. Els dits han d'estar relaxats, lleugerament arquejats i no han de pressionar els orificis. Quan l'orifici no s'haja de tapar, els dits quedaran alçats però no a massa distància.

Els llavis han de tancar-se entorn l'embocadura del flabioli. El flabioli no arribarà mai a tocar les dents.

ARTICULACIÓ

Per tal d'obtenir un so amb el flabioli, o de separar els diferents sons o de provocar ritme sense canviar de nota, s'ha de fer un moviment amb la llengua, un cop suau contra les dents, tal i com si pronunciérem la síl·laba TU o DU. Amb "TU" l'articulació serà més seca, més clara. Amb "DU" l'articulació serà més suau, donant un aire més legato (ligat).

A l'acció de separar cada nota amb un cop de llengua li direm "picar" una nota i és el contrari de "ligar" una nota a l'altra, que seria alçar els dits sense atacar o picar amb la llengua.

Aprofitant que el mestre ha tocat i encara toca la dolçaina, com ja he nomenat anteriorment, la portí a l'escola. Així pogueren vore de prop com és i com sona. Per cert els cridà molt l'atenció el so tan potent i la pressió que hi ha que fer per sonar-la.

A partir d'ací començaren a fer la primera nota, el Si, i la segona nota, el La. Al principi els va costar bastant treure un bon so. Però a poc a poc, anaren aconseguint-ho.

LA NOTA SI

Començarem amb un exercici molt senzill que ens ajuda a interioritzar els valors de les figures rítmiques i les relacions de valor (meitats) que hi ha entre elles.

Intentarem articular correctament les notes amb la llengua (colp a les dents o al pal·latal) per a separar-les, comptant el seu valor, mantenint l'emissió d'aire fins que sens acabe. Per a respirar, ho farem sempre per la boca, mai pel nas.

LA NOTA LA

Es tracta del mateix exercici, però una nota més greu. Procurem mantindre el tempo adequat sense variarlo. Es recomana, al principi, interpretar els exercicis en un temps lent, per tal d'assimilar correctament els valors; de manera progressiva, anirem augmentant el tempo.

Exercici 1: Imitem el que fa la nostra mestra o el nostre mestre.

Alumne

Mestre

Quan aconseguiren articular amb certa fluïdesa i amb bastant qualitat de so aquestes dues notes, introduïrem una nota més, el Sol.

Exercici 2: Ara un exercici com els anteriors, combinant ambdues notes.

LA NOTA SOL

Si afegim un dit més de la mà esquerra obtindrem la nota Sol. Cal assegurar-se de tapar correctament tots els forats (sense apretar fort) i evitar pèrdues d'aire, per a que soni el Sol correctament.

Exercici 1: Amb aquesta cançoneta treballarem les tres notes que sabem.

Exercici 2: Compàs ternari: practiquem ara la mesura rítmica en compassos de 3 temps.

A partir d'este moment, ja pogueren començar a tocar la primera cançó pròpiament dita, el “Valset Colivenc”. Quan ja anaven dominant-la, vaig introduir els instruments de percussió per acompanyar-la, i així podia quedar un producte final més lluit.

Exercici 3: En aquest valset (compàs ternari) podem acompanyar als flabiols amb instruments de percussió.

Valset Colivenc

Josep Pons

Dissortadament, quan ja començava a sonar més o menys, i estava a punt de fer l'enregistrament en vídeo, vaig caure malalt i es va aturar el procés. Es per això que tan sols tinc unes poques imatges dels principis, quan encara ni tan sols tenia els faristols que vaig rebre després.

Ha sigut una experiència molt bonica i engrescadora tant per a mi com per als xiquets. Crec que havíem aconseguit una bona dinàmica. Per això, ha estat una pena no haver pogut acabar el procés amb l'enregistrament en vídeo, que crec que haguera quedat molt bonic, i hagués sigut un motiu de satisfacció per a tots.